

MANİLERDEKİ GİZLER VE BAYBURT MANİLERİ*

Secrets dans les "Mani" (poèmes liriques)
et les "Mani" de Bayburt

Doç. Dr. Ali ÇELİK**

Çoğu bir dördlükten oluşan manilerde, bu dört mısraya sığdırılmış koca bir hayat felsefesini; sosyal hayattaki akıl almaz aksaklıkları, çelişkileri, çatışmaları; toplumun değer yargılarını, inanç sistemini; inanç, töre veya yönetim baskısıyla açıkça ifade edilemeyen duygu ve düşünceleri, aşk anlayışlarını; hayata bakış tarzlarını, beklentileri, umutları, umutsuzlukları; yaşanan mekânı, yaşayış biçimini, yeme-içmeden giyim-kuşama kadar daha birçok şeyi bulabiliriz. Bu yönleriyle maniler bir giz küpü gibidirler. Meselâ:

“Tabakta portakalsın
Sözümüz burda kalsın
Yılda bir kabrime gel
Toprağım kokun alsın”

Şeklindeki bu mani, bize göre şairin “Bu, dört mısra değildi sanki dört damla kandı”¹ dediği türden bir manidir ve bütün bir hayatın özetidir. Onda, verilmiş ama bir türlü kuvveden fiile çıkamamış bir sözü, büyük bir aşkın öyküsünü okuruz. Eğer istersek bunun üzerine bir hikâye, bir roman, bir film senaryosu yazabiliriz. Sevgiliyi tabaktaki portakala benzetmesinden yola çıkarak, hiç değilse onun ilk söyleyenini bu meyvenin yetiş-

tiği coğrafyaya ait kabul edebiliriz. İki gariban gencin birbirine âşık olduğunu, ama bilinmeyen sebeplerden ötürü bir türlü kavuşamadıklarını, aradaki engelleri aşamadıklarını düşünebiliriz. Bu bize daha önce bizzat tanık olduğumuz veya başkalarından duyduğumuz benzer birçok gerçekleşmesi kıyamete kalmış aşk vakasını hatırlatır. Biz burada sözde durmanın ne denli büyük bir erdem sayıldığını görürüz. Biraz derinine baktıkça oradaki fani dünya ile baki ahret inançları ortaya çıkar. Ölümün bir son olmayıp, aksine ebedi hayatın giriş kapısı olduğunu, topraktan yaratılmış vücudun yine toprağa döneceğini, ama, bunun bir yok olma olmayıp yeni bir hayata geçiş olduğu inancını buluruz. Bir başka açıdan baktığımızda onda Atalar kültürünün izlerini görürüz. Ataların kabirlerini ziyaret edenlerin, onların kendilerini ziyarete gelecek kişileri görebilecekleri, duyabilecekleri inancı burada da karşımıza çıkar.

Kim söylemiştir? Nerede, hangi şartlar altında, nasıl söylenmiştir? Sorularının cevabını veremezsiniz. Ama bu dört mısradaki her okuyan biraz olsun kendini bulur. Bunlar benim duygularımdır diye altına imza atabileceklerin sayısı hiç de az değildir. İşte manilerin

* “Manilerdeki Gizler ve Bayburt Manileri” adlı bu tebliğ 20.02.1999’da “10.Yılında Bayburt Vilayeti Sempozyumu”nda sunulmuştur.

** KTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

bir gizi de sayısız insanın bir mani etrafında toplanması, gönül birliği, fikir birliği etmesidir. Elbette bu sadece maniye has bir özellik değildir. Aynı durum türkülerde, atasözlerinde, masallarda, efsanelerde kısaca söylemek gerekirse anonim dediğimiz diğer türlerde de görülür. Ama mani, bunlar içinde belki de en çok kullanılan, en yaygın ve en etkili olanıdır.

Bütün manilerde olduğu gibi bu tebliğ nedeniyle incelediğimiz yüzlerce Bayburt manisinde de işlenen en önemli tema aşktır. Buna bağlı olarak ayrılık, hasret, gurbet, ölüm temleri sıralanır. Hangi tem işlenirse işlensin, bir manide bunlardan fazla şeyler de bulursunuz. Yeme-içmeden, giyim-kuşama, töreye, gelenek ve göreneklere, inanç ve inanmalara kadar daha birçok şey bu ana temin etrafında kimi zaman hazırlık amacıyla, kimi zaman anlamsız gibi görünen fakat aslında belki de bir çaresizliğin, bir iç çekişin ya da bir coşkunun ifadesi olarak manilerde yer alır. Biz onlara doldurma mısralar deriz. Acaba onlar basit birer dolgu maddesi midirler, yoksa asıl bütünü oluşturan ama olmazsa olmaz kabilinden, büyük taşların arasında durarı tamamlayan Bayburtlunun hıbar dediği çakıllar mıdır?

Yaygın olan “doldurma mısralar” söylemini bir yana bırakarak, bir şekilde asıl temayı bizlere hatırlattıkları, bizi ona götürdükleri için, bazı manilerde bunlara, tedai mısraları demenin daha doğru olacağını düşünüyoruz. Bunlar aynı zamanda bir nevi resmin arka planı, yani fonu gibidirler. Fon ne kadar renkli, canlı, güzel olursa asıl unsur da o kadar güzel gözükür. Manilerde de ilk mısralardaki ses ahengi, kafiye yapısı, kul-

lanılan kelimelerin taşıdığı manalar, asıl mesajı taşıyan son iki mısraın temelini oluştururlar. Kimi manilerde mısralar arasında tam bir anlam birliği görülür. Şu manideki, ilk bakışta ilgisizmiş gibi görünen, su ile hayat arasında kurulan mantıkî bağ, yapılan benzetme buna bir örnek olarak verilebilir:

“Su gelir akar gider
Taşları yıkar gider
Dünya bir penceredir
Her gelen bakar gider.”

Bu mısraların hiçbiri için doldurmadır denilemez. Önce suyun çılginca akışı bir realite olarak dile getirilmiş. Tabiattan alınan bu görüntü arka plana yerleştirilmiş. Sonra akıp giden hayat ile durdurulamaz coşkun akan su arasında ilişki kurulmuş ve dünya herkesin önünden gelip geçtiği, bir lahza durup baktığı bir pencereye benzetilerek resim tamamlanmıştır.

Her ne kadar mani denilince aklımıza gelen ilk şey aşk-sevgi olsa da, kimi zaman bunlar da tıpkı atasözleri gibi binlerce yıllık tecrübenin ortaya çıkardığı, gelecek nesilleri uyarıcı, ders verici nitelikte hükümler taşırlar:

Gel bakma kimseye hor
Halkı yorma kendin yor
Yıkmak için çok düşün
Yıkmak kolay yapmak zor.

Başkalarını hor görmek, aslında kendinden emin olmayan, aşağılık kompleksiyle malûl hasta ruhlularda görülen bir davranış biçimidir. “Hor görmek” hem geleneklerimizle hem de inancımızla bağdaşmayan bir davranıştır. Son iki mısrada verilen nasihatleri hem maddi hem de manevi manada alabilir-

siniz. İster gönül deyin, ister bina deyin, isterseniz müessese olarak düşünün her halükârda, yıkmanın yapmaktan daha kolay olduğu hükmü geçerlidir.

Ağlamak büyük üzüntülerin veya çok büyük sevinçlerin sonunda ortaya çıkan bir davranış biçimidir. Birçok şair onu daha etkili bir şekilde anlatabilmek için dağı, denizi, uçan kuşu, esen yeli, gökteki bulutları, yerdeki karıncaları da hüznüne ortak eder, onları da birlikte ağlatarak teessürünün ne denli büyük olduğunu vurgulamaya çalışır. Ama hiçbir şürde şu Bayburt manisindeki kadar serapa ağlaşan bir vücut tahayyülü herhalde yoktur.

“Dağda dağarcın ağlar
Gökte güvercin ağlar
Yâr aklıma geldikçe
Başımda saçım ağlar”

Maniler sosyal hayatı çeşitli yönleriyle aksettiren ürünler olmak bakımından da büyük bir öneme sahiptirler. Bu bugün böyle, acaba dün nasıldı? Sorusunun cevabını çok net olmamakla birlikte onlarda bulabiliyor, kesin bir tarih veremsek de sosyal hayatın yok olan, değişen veya değişmeyenlerini onlardan öğrenebiliyoruz. Geçmişten günümüze sosyal hayatta ne kadar konu varsa, ne kadar problem yaşanmışsa bunların hemen hepsinin manilerde yer aldığını, hacimleri gereği teferruata girilmeden özlü bir biçimde ele alınıp işlendiğini söyleyebiliriz.

İncelediğimiz Bayburt manilerinde de sosyal hayatla ilgili birçok konuyu tespit ettik .Bunların hepsini bütün örnekleriyle sunmanın çok zaman alacağını ve tebliğimizin sınırlarını aşacağını

düşünerek önemli bulduklarımızı bir-iki örnekle vermeğe çalışacağız.

Aile

Türk toplumunda ailenin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle ailenin kuruluşunda ilk adım olan eş seçiminden başlayarak, kız isteme, başlık, çeyiz, kına, düğün; gelin-kaynana, gelin-kaynata, gelin- görümce gibi aile fertlerinin münasebetleri; aile içi diğer problemler, kısaca tüm yönleriyle aile manilerde en çok işlenen konular arasındadır.

Eş seçiminde ölçü, “Gönül kimi severse güzel odur.” atasözündeki ölçüdür: “Kahve piştiği yerde
Pişip taşıdığı yerde
Güzel çirkin aranmaz
Gönül düştüğü yerde.”

Yakın zamana kadar varlığını sürdüren, ama değişen şartlarla yerini çekerdek aile tipine terk eden büyük ailede en fazla sürtüşme kaynana ile gelin arasında olur. Hükümranlığını kimseye kaptırmak istemeyen kaynana ile onun otoritesi altına girmeğe yanaşmayan gelin arasındaki ezeli çekişmeyi, gelinin kaynana, kaynananın da gelin için düşündüklerini en güzel şekilde manilerde buluruz. Bir Doğu Karadeniz manisinde, kaynanasına karşı hissettiklerini,

“Kaynana kara kazuk
Yazuk geline yazuk
Kaynananın gözüne
Sok bi çatallı kazuk” şeklinde açıklayan Trabzonlu gelinle,

“Arpalar meni meni
Arpa buğdayın deni
Kaynanam verem etti
Hem beni hem de seni” diyen Bayburtlu gelinin sözleri, bu birlikte yaşama

tarzının ortaya çıkardığı problemleri çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır.

Evlilik denilince ilk akla gelen problemlerden biri de **başlıktır**. Kimi onu ödeyebileceğinden emin bir şekilde:

“Havar kekliğim havar
Bir can bir canı sever
Sen beni dert eyleme
Beş bin lirada ne var.”

Derken, kimi de onun evlilik için çok büyük bir engel olduğunu vurgular:

“Oğlan heyben var mıdır ²
İçi dolu nar mıdır
Beş bin lira isterler
Hiç haberin var mıdır”

Kimi zaman da şu manide olduğu gibi, başlık istemekte ısrar edenler sevdayı tanımamakla suçlanırlar:

“Sevdalık kötü maraz
Yürek yakar can almaz
Sevda hâlimden bilen
Kızından para almaz”

Uzağa, yabancıya kız vermek hiç de hoş karşılanmaz:

“Kavağın kökü suda
Birin kes birin buda
Köyde oğlan yok muydu
Seni verdiler yâda”

Görücü usulünün yaygın olduğu yörelerde en çok karşılaşılan problemlerden biri de, gençlerin sevmedikleri insanlarla zorla evlendirilmeleridir:

“Kaleden inene bak
Elinde yeşil sancak

Ne kız oldum ne gelin
Ateşe yandım ancak”
“Maniyi bağladılar
Yüreğim dağladılar
Sevmediğim oğlanla
Başımı bağladılar”

“Tabağın tuzu gibi
Kebabın közü gibi
Kaldırdın attın beni
Ellerin kızı gibi.”

Evlilik konusunda çok sık rastlanan bir olay da kaçma-kaçırmadır. Aileler arasındaki ilişkilerin iyi olmaması, sosyal statü farkı, başlık gibi engellerle karşılaşan ve normal yoldan sevdikleriyle evlenemeyeceklerini anlayan gençler çözümü kaçmak veya kaçtırmakta bulurlar:

“Bu saçak nasıl saçak
Yaslansam yıkılacak
Baba haberin olsun
Yâr beni kaçıracak.”

Bu manide olduğu gibi, gelin evden çıkarken kapının erkek kardeş tarafından kesilmesi gibi düğünlerdeki bir çok uygulama da manilerde işlenir:

“Gel benim has gardaşım
Başında fes gardaşım
Geldiler götürmeye
Kapıyı kes gardaşım”

Ayrılık-Gurbet

Sosyal hayatın en önemli gerçeklerinden olan “Gurbet” ve onun doğal sonucu olan “Ayrılık” manilerde en çok işlenen temalar arasındadır. Ekonomik yapısı Bayburtluyu adeta gurbete mahkûm etmiştir. Türkülerinde, manilerin-

de sürekli olarak ondan şikâyet eder:

“Garibim vatanım yok
Esirim satanım yok
Düştüm gurbet eline
Elimden tutanım yok.”

“Kalelerde talan var
Yer yüzüne salan var
Ben gurbette eğlendim
Gözü yolda kalan var.”

Ayrı düşenlerin en önemli haberleşme aracı mektuptur:

“Altun tas, gümüş tabak³
Gelemem yolum irak
Aramız uzak düştü
Mektup ile konuşak.”

Mektup, askerler için yegâne teselli kaynağıdır:

Karanfilin iyisi
Güzel olur yerlisi
Askerde olanların
Mektuptur tesellisi.”

Ayrılık acı olsa da, Allah’a duyulan sonsuz güvenle, gönüllerdeki kavuşma ümidi her zaman diri tutulur:

Dağda tavuşan izi
Felek ayırmış bizi
Ayıran felek olsun
Hak kavuşturur bizi

İnançlar

Manilerde ait oldukları toplumda yaşayan, Hak ya da batıl, bütün inançları bulmak mümkündür. Alın yazısı, Kur’an, Kâbe, Zemzem, namaz, oruç,

kutsal aylar ve günlerle bunlarla ilgili gelenekler ; rüya, fal yorumları ve nazar gibi konular manilerde sıkça işlenen konulardır:

“Yol üstünde minare
Keklik konar kenare
Ben kurban canım kurban
Ağzı Kur’an’lı yâre”

“Bu yazı yazı değil
Gönlüm ırazı değil
Alemin yazısı has
Benimki yazı değil”

Müslümanların en kutsal gecelerinden biri olan Kadir Gecesi’nin fazileti, bir vaizin saatler süren konuşmasına denk bir etkinlikte şu yirmi sekiz heceye sıkıştırılarak anlatılır:

“Çok nurludur bu gece
Uğurludur bu gece
Bin sene ibadetten
Hayırlıdır bu gece.”

Ramazan gecelerinde davulcular hem halkı sahura kaldırmak hem de bahşişlerini almak için birbirinden güzel maniler söylerler:

“Davulu astım yanıma
Soğuk kâr etti canıma
İki gözüm beyefendi
Yeter sarıldın hanıma”

“Ulu cami direk ister
Söylemeğe yürek ister
Benim karnım toktur ama
Arkadaşım börek ister”

“Kalksanıza kalksanıza
Lâmbaları yaksanıza

Davulcu geldi kapıya
Davulcuya baksanıza.”

Halkın en çok korktuğu şeylerden biri olan “nazar” da manilerde değişik açılardan işlenir. Kimi zaman sevgili nazara karşı uyarılır, kimi zaman da nazarı değenlere beddua edilir:

“Cam üstünde cam çiçek
Üstünde kara böcek
Çıkma yârim dışarı
Sana nazar degecek”

“Kapın kapıma yakın
Çık sallan boyan bakim
Nazar dağlar devirir
Altın hamayıl takın.”

“Ambar dolu bu zardan
Yâr geliyor pazardan
Kör olası gözlerimiz
Yâri yedi nazardan”

Bayburt manilerinde, rüya yorumlarına ve İslâm’ın reddettiği fala baktırma ile ilgili inançlara da rastlıyoruz:

“Asmadan salıncağım
Çıkıp sallanacağım
Ben rüyasını gördüm
Yârdan ayrılacağım.”

“Menekşeler mor açtı
Dağı taşı dolaştı
Sen benim olacaksın
Falcı bana fal açtı.”

Vatan Sevgisi ve Askerlik

Vatan anadır. Allah’ın en kutsal emanetidir. Vatan sevgisi müminlerde bulunur. Vatanı koruma ve kollama görevi olan askerlik, her Türk erkeğinin mutlaka yapması gereken kutsal bir görevdir. O, aynı zamanda da uzun bir ay-

rılık demektir. Bu ayrılık, şahadet şerbetini içenler için ebediyete kadar uzanır:

“Ağacın başı benim
Toprağın taşı benim
Vatana kim ağlasa
Gözünün yaşı benim”

“Dağları yaramadım
Davarı sayamadım
Beni şehit ettiler
Bayburt’a doyamadım.”

Askerin eşi de topluma onun bir emanetidir:

“Ortanın arısıyım
Buğdayın sarısıyım
Değmeyin, dolaşmayın
Ben asker karısıyım.”

İş Hayatı

Bir yörenin manilerinden o yörede yapılan işleri tespit etmek, ekonomik yapısını öğrenmek, eski ve yeni manileri karşılaştırarak bu konudaki değişiklikleri tespit etmek mümkün olur. İncelediğimiz Bayburt manilerinde çoğunlukla çiftçilik ve buna bağlı işler anlatılmaktadır:

“Oy hapana hapana
Camiş koştum tapana
Camişa ho demeyen
Ağzı burnu kapana”

“Tarla tunbun ne yüksek
İçine güller eksek
O yâr gelip geçende
Beraber kâhan etsek”

“Avaradır avara
Senin öküz avara

Eline ekmek verin
Varsın gitsin davara”
“Soğan ektilim bir evlek
Dadandı gara leylek
Ektim biçtim tığ ettim
Koymanı kahpe felek”

Maddi kültür unsurları

Bu başlık altında ele aldığımız giyim-kuşam, eşya, araç ve gereçler, yiyecek ve içecekler, hayvan ve bitkiler de sosyal hayatı belirleyen unsurlardır. Biz bunlara bakarak o bölgenin hayat tarzı hakkında bilgi ediniriz. Bu unsurlar, geçmişten bugüne kültürel değişimi göstermeleri bakımından önemlidir. Yine bunları dikkate alarak manilerin meydana geldikleri dönem ve ait oldukları bölge hakkında tahminde bulunmak mümkün olur. Sayıları çok olduğu için, manilerin tümünü değil sadece bu ürünlerin geçtikleri mısraları yazmakla yetineceğiz.

Giyim-Kuşam:

“Küp dibinde **başlık** var / Boynunda kaç **beşlik** var
“Gel benim has gardaşım /Başında **fes** gardaşım”
“Kara **kolçak** koldadır”
“**Mavi boncuk** koldadır”
“**Entarisi** tireli”
“**Mavi yelek, mor yelek**”
“**Mendilim** benek benek ”
“Kara **çuhalı** oğlan”
“Karşıda **al enteri** / Bedeni dar **enteri**

Eşyalar; Araç-Gereçler; Yiyecek ve İçecekler; Hayvan ve Bitkiler:

“Oy him tuta him tuta / Çay kenarı çim tuta

Yârim **atlanmış** gider/ **Üzengisin** kim tuta”

“**Kurun** üstünde **kurun** / Durun ağalar durun”

“**Süpürgenin** bayatı”

“**Tabak tabak** içinde”

“**Küp** dibinde **aşlık** var”

“**Küp** dibinde **gendime**”

“Kolunda **süt küleği**”

“Oğlan **heyben** var mıdır”

“Odaya serdim **keçe**”

“**Peşkir** astım direkten”

“**Eşiğe** çıktım bugün / Elinde **mavi gügüm**”

“Odadaki **halıyam** / **halının** bir dayıyam”

“**İğne** kaktım söğüde”

“**Bezim tarakta** kaldı”

“Gökte yıldız yüz altmış / **Güle zencefil** katmış

“Yârimin bıyıkları / **Zemzem suyu** na batmış ”

“Bunu böyle demezler/ **Peynir ekme** yemezler”

“**Kahve** piştiği yerde/ Pişip taşıdığı yerde ”

“**Kahve** koydum kuruna”

“Tepsiye **üzüm suyu** ”

“**Kaz** gelir kayırırlar / Kanadın ayırırlar”

“**Kekliğim** avla beni”

“**Keklik** kafeste **keklik** / Kuyruğu deste **keklik**

Gel seni kınalıyam / Yolliyam dosta **keklik**”

“**Kargalar** alaylandı / Sahanlar kalaylandı”

“Karadır başın **ördek** / Yeşildir aşın **ördek**

Çift geldin tek gidersin / Haniya eşin **ördek**”

“Karşıda **kara kedi** / Ağzında **keklik** eti”x

“**Goyun**’u goyun gelsin / Yününü yolun gelsin”

“**Yılan** indi kayadan /Ölürem bu yaradan”

“**Erik** dalını eğmiş/ **Erikler** yere değmiş”

“Gittim **arpa** biçmeğe”

“Dağ başında **külürler**”

“Eline almış **hıyar**/ **Gümüş çakıy**-la soyar

İkimiz çift **güvercin** / Ayırmaya kim kıyar”

“**Dut ağacı dut** verir / Yaprığını kıt verir”

“Kale dibi **evelik**”

“**Elmayı** soyamadım”

“**Kirazların** dalıyım”

“**Karanfil** destesiyim”

“**Karanfil** katmer oldu”

“**Menekşeler** mor açtı”

“**Kavak** başında kuşum”

“**Susam** üstünde susa / **Susamın** boyu kısa”

“Bahçelerde **bal kabak** / Doğradık **tabak tabak**

“Oğlanın adı Osman/ Arabam dolu **bostan**”

“**Maydanoz** ot değil mi”

“Suyu verdim **soğana**”

“**Sarmaşık** saramadım /Sevdim de alamadım”

Sen **şeker** ol ben **kaymak**/ yiyelim parmak parmak”

“Bahçelerde **kuşburnu**”

Bayburt ve Çoruh Nehri

Bayburt ve ona hayat veren Çoruh nehri de çeşitli vesilelerle manilerde yer alır. Çoruh, kimi zaman ona yavrusunu aldran kederli bir annenin feryadına sebep olur, kimi zaman bir benzetme unsu-

ru olarak kullanılır:

“Oğlanın adı Osman
Araba dolu bostan
Ben **Bayburt**’a varacam
Patlasın cümle düşman”

“Dağları yaramadım
Davarı sayamadım
Beni şehit ettiler
Bayburt’a doyamadım”

“**Çoruh** suyu bulanık
Ağlarım yanık yanık
Yavrum suya gideli
El uyur ben uyanık”

“**Çoruh** üstü gezerim
İnci boncuk dizerim
Vallah Billah emmoğlu
Ben ellerden güzelim”

“**Çoruh** gibi çağlarsın
Kardan kemer bağlarsın
Gülün var bülbülün var
Yâr sen niçin ağlarsın”

“**Çoruh** gibi çağlarsın
Dağ ardına dağlarsın
Beni bırakıp gittin
Gurbet ilde ağlarsın”

Sonuç:

Bu tebliğde incelemeğe çalıştığımız Bayburt manileri⁴ şekil olarak yedi heceli ve kafiye düzeni **aaba** olan tam manilerdir.

Bunların hepsinin Bayburt’a ait olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü, aynı maniler, buradan binlerce kilometre uzaktaki farklı yerlerde de

tespit edilmişlerdir. Görünen odur ki her yöre insanı bu son derecede zengin ve çeşitli hazineden kendine uygun olanları aynen almış, sahiplenmiş, benim manilerim demiştir. Kimilerini ise, Bayburt'tan derlenen şu iki manide olduğu gibi ufak tefek değişiklikler yaparak kendine mal etmiştir:

“Pörsereği sel aldı / Bir yâr sevdim
el aldı⁵

Keşke sevmez olaydım/ Elim koy-
numda kaldı”

“Bağa girdim üzüme / Diken battı
gözüme

Gız ben seni almazsam / Tükürsün-
ler yüzüme⁶

Türk Halk Edebiyatının en eski manzum ürünleri olduğu hemen herkes tarafından kabul edilen maniler, binlerce yıldan beri birçok tarihi, sosyal, siyasal, ekonomik olayın taşıyıcılığını yapmış, bu konuda çok iyi bir vasıta olduğunu da günümüze kadar gelebilen ve bu gün de yaşayan bir tür olmasıyla ispatlamıştır.

Bu özellikleriyle maniler sadece bir yönden değil birçok yönden ele alınıp incelenmesi gereken halk kültürü ürünleridir. Anonim ürün oluşları onların ilk defa nerede ve kim tarafından söylendiğini tespitte imkân vermez ama, birçok anonim türün hızla fosilleştiği günümüzde de, halk bu türü üretmeğe ve kullanmaya devam eder. Değişen dünya ile birlikte onlar da değiştirilir, şekil özellikleri muhafaza edilerek günün ihtiyaçlarını karşılayacak, yeni duyguları ifade edebilecek bir şekle sokulurlar. Belki artık eskisi kadar Hıdırellez günlerinde

genç kızların geleceğini gösteren bir işaret olarak kullanılmazlar, talih kuşlarının gagalarında umut dağıtmazlar ama, kimi zaman bir sakız, kimi zaman bir şekerin ambalaj kâğıdında karşımıza çıkarak varlıklarını sürdürürler.

Sadece manilerin değil, diğer halk edebiyatı ürünlerinin de değişik açılardan incelenmeleri, toplumun, tarih kitaplarına ve resmi kayıtlara geçmemiş birçok yönünün öğrenilmesine; çeşitli sebeplerle ifade etmekten kaçındığı düşüncelerinin, hayata bakış tarzının ortaya çıkmasına; yapısının ve değer yargılarının anlaşılmasına, kısaca daha iyi değerlendirilmesine imkân sağlayacaktır.

NOTLAR

¹ Faruk Nafiz Çamlıbel, Han Duvarları

² Başka bir manide ilk iki mısra “ Oğlan evin var mıdır/Dört yanı duvar mıdır”şeklindedir.

³ Başka bir manide ilk iki mısra “Altın saatim tak tak / Küskün isen barışak” şeklindedir.

⁴ Bu manilerin bir kısmı kendi arşivimizden, önemli bir bölümü ise Sayın Dursun Ali EMİR'in “Bayburt Manileri ve Bilmeceleleri”, adlı eserinden alınmıştır.

⁵ Herkesin çok iyi bildiği bir türkünün ilk mısraındaki “Çarşamba” kaldırılmış ve yerine “Pörserek” konulmuştur.

⁶ Ash: “Diken gözün kör olsun/Yâr göründü gözüme”